

Využití šifer ve výuce

Radek Pelánek

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Modulární systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků JmK
v přírodních vědách a informatice CZ.1.07/1.3.10/02.0024

Motivace: proč se šiframi zabývat?

- názorná ilustrace matematických konceptů
- vztah k moderní kryptologii
- zajímavé programátorské cvičení
- trénink řešení problémů
- lidi to baví

- šifrovací hry
- šifry
  - klasické
  - nekonvenční (herní)
- šifry a řešení problémů

Šifrovací hry

- týmové hry (cca 5 lidí)
- nekomerční, bez (významných) odměn pro vítěze
- většinou pro dospělé
- rozsáhlé – až 1000 účastníků
- příklady:
  - Tmou lineární, terénní, noční, 18 hodin
  - Exit město+internet, recesní, paralelní úkoly, 8 hodin
  - Sendvič Internetová, 5 hodin, okamžitá výsledkovka

Šifry klasické

substituce nahrazení písmen za jiné

transpozice změna pořadí písmen

steganografie skrytí existence zprávy

Substituce II

substituce podle hesla

		zpráva																									
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
heslo	A	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
	B	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A
	C	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B
	D	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C
	E	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D
	F	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E
	G	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F
	H	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G
	I	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H
	J	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	K	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
	L	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
	M	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
	N	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
	O	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
	P	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
	Q	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
	R	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
	S	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
	T	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
	U	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
	V	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
	W	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V
	X	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W
	Y	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X
	Z	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y

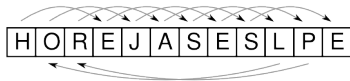
h
l
e
d
e
j
p
o
d
l
i
p
o
u

s
l
o
n
s
l
o
n
s
l
o
n
s
l

Z
W
S
Q
W
U
D
B
V
W
W
C
G
F

Transpozice I

pozpátku

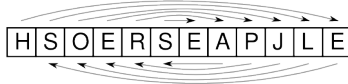
ob tři

trojice pozpátku

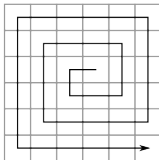

dopředu dozadu

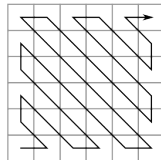
Transpozice II

šnek

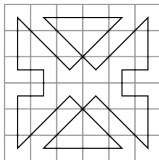
L	B	A	K	I	N
I	C	S	E	J	B
Z	H	O	P	D	Y
K	O	K	L	A	R
O	V	A	N	Y	U
U	H	R	A	Z	E

cik-cak

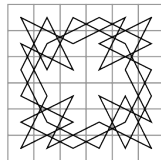
N	I	O	U	Z	E
H	B	K	K	H	A
C	O	Y	A	Z	R
L	S	V	R	B	I
K	A	E	A	U	L
P	O	D	J	N	Y

královská procházka

P	E	J	D	A	O
E	O	S	L	H	V
Z	A	K	C	N	A
H	R	Z	N	Y	U
U	K	I	I	B	R
O	K	A	B	L	Y

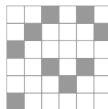
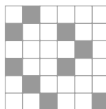
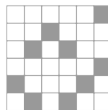
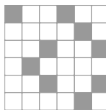
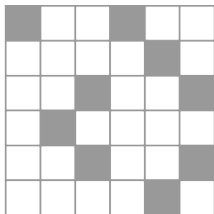
jezdcova procházka

P	A	Z	D	K	Z
O	J	O	I	A	A
N	E	V	L	K	L
E	H	I	U	R	R
K	Y	S	B	B	O
C	N	A	U	H	Y

Transpozice III: Šifrovací mřížka

šifrovací mřížka

P	Y	Z	O	K	C
B	O	H	N	K	U
H	O	L	V	I	A
K	D	R	A	A	A
N	B	J	Z	Y	E
E	U	L	R	S	I

Programátorská cvičení

- základní substituční/transpoziční šifry vhodné jako programátorské příklady
- stačí relativně málo syntaxe (řetězce, pole, cykly)
- myšlenkově zajímavé
- inspirace: Šifrátor
<http://www.radekpelanek.cz/?sifrator>

Nekonvenční (herní) šifry

- využití kódování (morseovka, Braillovo písmo, semafor)
- zakódování grafického zápisu zprávy
- využití znalostí

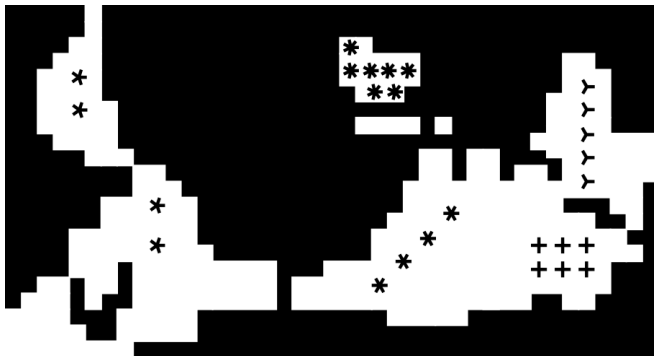
Příklad: Seznam

přistávací plocha, autoškola, stan, pozice skokana, blesk,
informace, stanice podzemky, první člen Evropské Unie, had,
příjezd na hlavní, závodíště běžce, anglické sprosté slovo,
ochranná známka, počátek většiny kontinentů, zkrácený and,
autorská práva, úsečka, Samuelova tečka

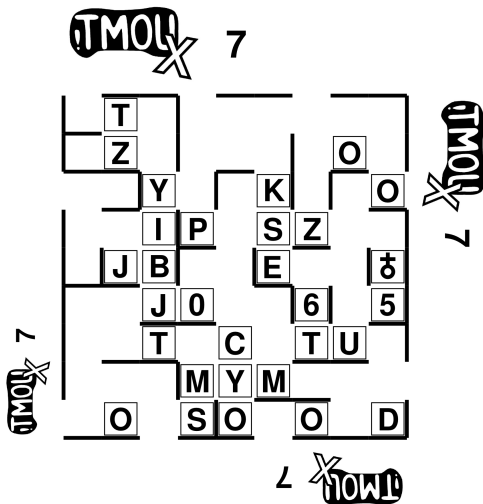
Příklad: Písmena a čísla

vě-1-osa, hu-2-no, mora-2-šek, ko-2-hrada, sto-2-dlo, vej-2-sta,
poled-2-moc, stá-2-zor, dlou-2-ra, ran-2-zko

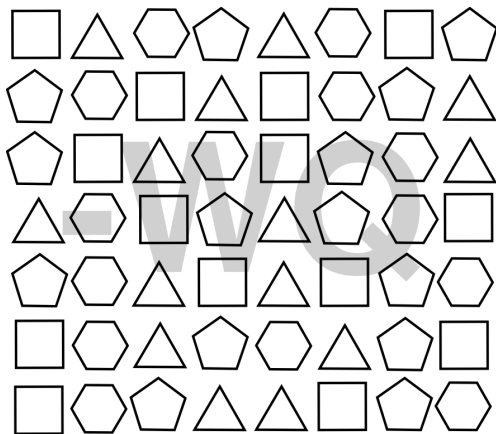
Příklad: Hvězdičky

Příklad: Bludiště

Příklad: Tvary

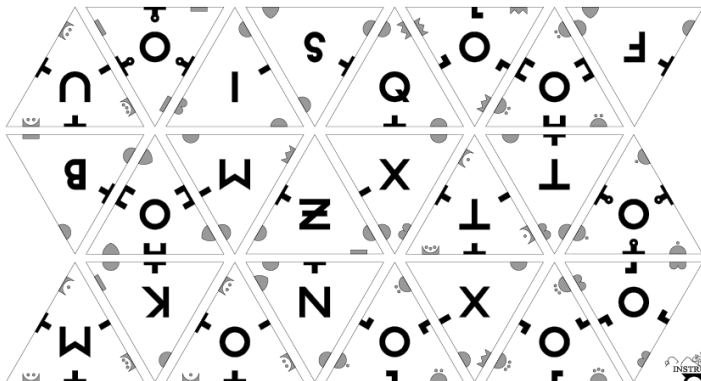
Příklad: SudSub

17IIV4GZ9L6E2WV4LQWC5LCACH6G48C92U302
M38U79J4F1X54G82X8LGUVN1NYEM4WG1ZFF5U
Z4RJT63

Příklad: Trojúhelníky

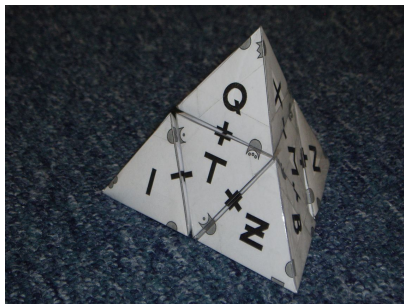
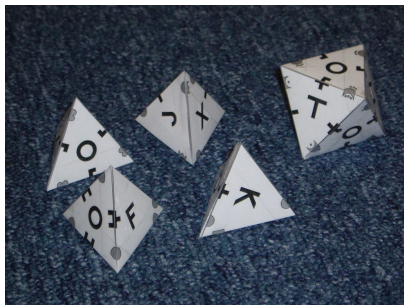
13

V následujícím textu nehledejte šifru: Upřesnění umístění dalšího stanoviště: následující šifra je umístěna u seniku poblíž místa, kam ukazuje tato šifra. Upozornění: nevstupujte do prostorů těžebních lomů, dodržujte noční klid, nerušte prosím zvěř a neza nechávejte odpadky. Děkujeme.

Příklad: Trojúhelníky řešení

$$Q + T = K$$

$$I - T = O$$

$$Z + T = T$$

$$N + M = A$$

$$X - M = K$$

$$B + M = O$$

$$K + O = Z$$

$$X - O = I$$

$$S + O = H$$

$$T + U = O$$

$$M - U = R$$

$$F + U = A$$

Šifry a trénink řešení problémů

- obecná schopnost **řešit problémy** (bez vazby na konkrétní problém) je důležitá
- tradiční školní problémy – velmi „dobře strukturované“
  - jasný cíl
  - všechny potřebné informace a žádné redundantní
  - znalost postupu
- reálné problémy – méně strukturované

Šifry a trénink řešení problémů

šifry – vhodný kompromis strukturovanosti:

- existuje „správné řešení“
- není jasný postup
- není jasné, které informace jsou důležité
- nejasný „okraj problému“

Dovednosti trénované na šifrách

týmová práce

spolupráce, sdílení nápadů, dělba práce

analýza problému

hledání pravidelností, systematická práce

různé pohledy, laterální myšlení

podívat se na problém z nového pohledu, vnést do problému nové informace

kontrola postupu

zhodnotit dosavadní postup, nezaseknout se na slepé větvi, neopustit správnou větev

Shrnutí: Co s tím?

- 1 výklad principů šifrování: substituce, transpozice, moderní kryptologie
- 2 šifry jako programátorský příklad
- 3 šifrovací hry a trénink řešení problémů